№ 41 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԱՊՐԻԼԻ 13

1889

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԱՊՐԻԼԻ 13 № 41

ՏԱՍՆ ԵՒ ԵՕԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ: Առանձին համարները 7 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакція ‹Мшакъ›. կամ Tiflis. Rédaction ‹Mschak›.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի և տօն օրերից):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մատենագրութիւն. Գրքերի հրատարակութեան առիթով. Նամակ Երևանից. Նամակ Իգդիրից. Նամակ Խմբագրին. Ներքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ԲՕՐՍԱ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Փաստեր և ոչ բառեր:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

—

С. И. Зарудный и Судебная реформа.—Гр. Джаншіева. Москва 1889 г.

—

Մոսկվայի իրաւաբան, հայազգի պ. Ջանշեան (Ջանշիեվ) նորից մի գիրք հրատարակեց: Գիրքը բաղկացած է 170 երեսից և գրված է մեր հեղինակին յատուկ դուրեկան, յափշտակիչ ոճով:

Պ. Ջանշիեվի գիրքը՝ այն ռուս նշանաւոր մարդու գործունէութեան նկարագիրն է, որը անցեալ փառաւոր թագաւորութեան ընթացքում մասնակցեց երկու գլխաւոր ռէֆօրմներին, այն է ճորտերի ազատութեան և դատաստանական նոր կանոնադրութեան մշակութեան գործին: Հանգուցեալ Սէրգէյ Իվանօվիչ Զարուդնի այն հազուագիւտ մարդկանց շարքին էր պատկանում, որոնք ամբողջ սրտով նուիրվում են մարդկային առաջադիմութեան գործին, որոնք հաւատում են իդէալներին, և մարդկութեան մէջ բարին ծնեցնելու, հասարակութեան բարոյական վիճակը բարուոքելու համար՝ չեն խնայում իրանց անձի բոլոր մտաւոր և բարոյական ոյժերը:

Հանգուցեալ Զարուդնի կարող է Ռուսաստանի դատաստանական վերանորոգութեան ամենագլխաւոր հեղինակներից մին համարվել և մինչդեռ ուրիշները, նրա նախկին աշխատակիցները, հետզհետէ սկսեցին թշնամական դիրք բռնել իրանց ձեռքով ստեղծած ռէֆօրմի դէմ, ենթարկվելով սաստիկ ռէակցիայի և ջանալով խորտակել քսան և հինգ տարի առաջ նոյն իսկ իրանց ձեռքով ստեղծած դատաստանական «ինքնավարութիւնը», սահմանափակելով և մինչև անգամ խսպառ ջնջել աշխատելով երդուեալների դատարանը,—Զարուդնի մինչև մահը, մինչև 66 տարեկան հասակը՝ հաւատարիմ մնաց իր գործունէութեանը, իր իդէալներին, իր համոզմունքներին:

Ուրիշ միջոց չունենալով մաքառել հետզհետէ զօրութիւն ստացող յետադիմական շարժման դէմ, հանգուցեալը մասնաւոր կեանքի մէջ յետ քաշված՝ ձեռնարկեց մի նշանաւոր, մի հսկայական գործին, որը ժամանակով կը բողոքի պերճախօս կերպով ռէակցիօնէրների, առաջադիմութիւնը ճնշել և խափանել ջանք անող իր ընկերակից գործիչների դէմ: Զարուդնի այնքան հեռատես եղաւ, որ հաւաքեց և կարգի դցեց 74 հատորներում բոլոր պատմական նիւթերը, որոնք վերաբերվում են դատաստանական վերանորոգութեան գործին: Եւ այդ նշանաւոր ժողովածուն «Дѣло о преобразованіи судебной части въ Россіи» վերնագրով, յանձնված է Պետերբուրգի արխիւներին: Մի օր, երբ այդ հսկայական աշխատանքը լոյս աշխարհ կը հանվի, նա անխնայ կերպով կը դատապարտի վախկոտ յետադէմների, և դատաստանական կանոնադրութեան դէմ գործողների արարքները:

Հանգուցեալ գործիչը իր 66 տարեկան հասակում, հիւանդութիւնից և կեանքի դառն անաջողութիւններից ջարդված, մաշված՝ վախճանվեց հայրենիքից հեռու, Նիցցայում,—բայց մինչև վերջին րոպէն պահպանեց այն համոզմունքը որ «երբ օրէնսդրական ենթադրութիւնները ճիշդ են, նրանք անշուշտ և ժամանակակից են, որովհետև անկարելի է մտածել որ մարդիկ, որտեղ և ինչ ժամանակ էլ ապրէին, հաստնացած լինէին միմիայն վատի համար և անհասուն՝ լաւի համար»: Ռուսաստանում, անկասկած, փոքրաթիւ չեն այն մարդիկ, որոնք պաշտպան են, երկրպագու են անցեալ թագաւորութեան փառաւոր և կենսատու վերանորոգութիւնների, բայց փոքրաթիւ են այն մարդիկ, որոնք համարձակութիւն ունեն բողոքել յիշեալ վերանորոգութիւնների դէմ յարուցած հալածանքների դէմ, որոնք քաջութիւն ունեն բողոքել ռէակցիայի դէմ: Այդ փոքրաթիւ անձանց շարքին պատկանում է և մեր իրաւաբան, պ. Գրիգոր Ջանշիեվ: Հանգուցեալ Զարուդնիի կենսագիրը փայլուն կերպով ապացուցեց մեզ իր հրատարակած գրքով, որ ունի այդ քաջութիւնը, այդ համարձակութիւնը, ունի անխախտ, հաստատ, անկաշառ համոզմունքներ....

Իր նորերումս հրատարակած գրքով պ. Ջանշիեվ ապացուցեց մեզ որ ինքն պատկանում է ռուս ազատամիտ իրաւաբանների փոքրաթիւ շարքին, որոնք միշտ հաւատարիմ մնալով շնորհված ռէֆօրմներին և առհասարակ Ռուսաստանի առաջադիմութեան գործին, իրանց համար նշանաբան են ընտրել նշանաւոր ֆրանսիացի գրող և ռուսագէտ պ. Լըրուա-Բօլիէի հետևեալ խօսքերը. ‹Sans justice on peut dire qu'il n'y a pas de vraie liberté, et avec elle, j'oserais dire, qu'il n'y a plus de vrai despotisme› (Առանց արդարադատութեան, կարելի է ասել, չը կայ ճշմարիտ ազատութիւն, իսկ արդարադատութեան երևալուն պէս, համարձակվում եմ ասել, այլ ևս չը կայ ճշմարիտ բռնաւորութիւն):

Ջանշիեվի գիրքը գեղեցիկ, նոյն իսկ չքեղ կերպով տպված է, ժողովրդական, մատչելի լեզուով է գրված, և մեծ յափշտակութեամբ է կարդացվում: Գրքի գինը 1 րուբլի է:

Գ. Ա.

ԳՐՔԵՐԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

—

Բաւական է մի թոյլ յիշողութիւն անգամ, որ կարողանանք մտաբերել թէ տարիների ընթացքում որքան շատ դժգոհութիւն է յայտնվել թէ մամուլի և թէ հասարակութեան մէջ Թիֆլիսի հայերէն գրքերի հրատարակութեան ընկերութեան մասին: Վերջերումս ամենքը սովորել էին կարծել, որ այդ ընկերութիւնն այլ ևս գոյութիւն չունի, ջուրն է ընկել, որովհետև ոչ մի տեսակ գործունէութիւն, նոյն իսկ ներքին, դիւանական, չէր երևում:

Բայց, ինչպէս երևում է, այժմ էլ ապարդիւն չէ անցնում մեռածներին յարութիւն տալու ոյժը, քանի որ այդ նպատակին հասնելու համար հարկաւոր է միայն [illegible] այդպիսի մի փոփոխմունքով կենդանութեան շունչ փչել մի այնպիսի մարմնի մէջ, որը ոչինչ շարժողութիւն չունի, քանի որ դիակ է: Այդպիսի մի փորձ, որքան կարողացանք իմանալ, եղել է ապրիլի 2-ին, յիշեալ հրատարակչական ընկերութեան ընդհանուր ժողովի ժամանակ, երբ հարց է եղել նոր վարչութիւն և խմբագրական մասնաժողով ընտրելու համար: Ընտրութիւնների հետևանքը առ այժմ մասամբ յայտնի է, յայտնի է և այն որ անդամները աշխատել են և աշխատում են այդ գործի գլուխ կանգնեցնել այնպիսի մարդկանց, որոնք պատրաստութիւն և ոյժ կունենան ցանկացած փոփոխութիւնը մտցնելու այն ուղղութեան մէջ, որ մինչև այժմ պատճառ է դարձել ընկերութեան դիակնանալուն:

Իրաւ, չատ ցանկալի է այդ փոփոխութիւնը:

Հրատարակչական ընկերութիւնը իր գոյութեան երկարամեայ ընթացքում տուել է հայոց հասարակութեան այնպիսի գրքեր, որոնց գործածութիւնը ընտրեալներին է միայն վերապահված: Մենք կարդալու գիրք չունէինք, մենք նոր ենք սկսել մեր մայրենի լեզուի համն ու հոտը առնել և դեռ չատ աննպաստ կարծիք ունենք մեր նորագոյն գրականութեան մասին և մեզ, գիտէք, տալիս էին Խորենացի, Ագաթանգեղոս, Ասողիկ, Ղևոնդ պատմագիր: Եւ ինչու համար են այդ գրքերը: Չէ՞ որ Մխիթարեանների հրատարակած չքեղ, ոսկեզօծ խորենացիները մեր ժամանակներում փտում են նկուղների քունջերում, չէ՞ որ մեր հին պատմագիրները (որքան և ցաւալի լինի այս) ֆունտերով են ծախվում հրապարակներում իբրև տպած թուղթ, թէ գաւառներում և թէ նոյն իսկ Թիֆլիսում: Բայց մի և նոյն ժամանակ գիրք են ուզում, կարդալու գիրք, և եթէ ձեզանից մէկին գաւառական քաղաքում ճանաչում են իբրև հայերէն գրքեր պահողին, դուք բոլորովին չը գիտէք թէ ինչ ասէք այն բազմաթիւ մարդկանց, որոնք կարդալու գիրք են խնդրում: Այդ փորձով գիտենք....

Զրի ընթերցանութեան սէրը չատ է տարածված մեր հասարակութեան մէջ. թող լինի գիրք, կարդացողներ կան ու կան: Բայց ինչ տեսակ գիրք են պահանջում: Ահա միակ հարցը, որ պիտի հաստատէ թէ Հրատարակչական ընկերութիւնը ժողովրդի, հայ հասարակութեան համար է հիմնված և ոչ թէ մի տասնեակ գրքեր տպագրելու, այն էլ միայն տպագրած լինելու համար: Ինչ ասել կամենում ենք, չատ պարզ կը լինի թէ ինչ պիտի պահանջենք ընկերութիւնից: Թէ ինչ գիրք է պահանջում ժողովուրդը, այդ մասին երկար ու ձիգ խօսելն անգամ ամօթալի է. ո՞վ չը գիտէ որ նրա ուզած գիրքը Ասողիկ կամ Ագաթանգեղոս չէ, գրված այնպիսի լեզուով, որ այլ ևս չեն ուսանում, չեն հասկանում:

Անհերքելի է թէ մի որ և է ընկերութիւն ապահով, օգտաւէտ կը լինի այն ժամանակ, երբ ժողովուրդը համակրում է նրան, համարում է նրան իր պահանջների համար անհրաժեշտ մի մարմին: Եւ դեռ կան մարդիկ, որոնք շարունակում են այս այբուբենի վրա տատանվել, և անկարող են հասկանալ մի հրատարակչական ընկերութեան օգտաւէտ լինելու այբուբենը: Ցաւալին այն է, որ նոյն հասկացողութեամբ է վա-

---

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՓԱՍՏԵՐ ԵՒ ՈՉ ԲԱՌԵՐ

—

«Արձագանք» չարաթաթերթը խօսում է յաւիտեան ճշմարտութեան: Նա, այսինքն «Արձագանքը» իր № 13-ի մէջ յայտնում է ի լուր ամբողջ հայ ազգի, որ «ճշմարտութիւնը մի գեղեցիկ յատկութիւն ունի», յետոյ թէ «նա միշտ վերջ ի վերջոյ յաղթող է հանդիսանում». մինչև անգամ «նա յաղթում է և քաջամարտիկ ռազմարդին (անպատճառ ռազմարդին) և խլում է նրա ձեռքից մրցանակը»: Ճշմարտութեան մասին ասված այս ճշմարտութիւնը,—ինչպէս հաստատում է «Արձագանքը»—գրված է մեզանից երեք հազար տարի առաջ, ուրեմն և չէ կարելի կասկածել նրա կլասիկանութեան մասին և որովհետև նա կլասիկան է, ուրեմն և ճիշդ է:

Մեր բոլորովին անկիրթ հասարակութիւնը, ինչպէս երևում է «Արձագանքի» պատմական հմտութիւնից, չէ մեղանչել այդ ճշմարտութեան դէմ ուղիղ երկու հազար իննհարիւր իննսուն տարի (տարեգրութիւնը հաշուելով այդ ցիտատի արտասանված օրից), բայց երբ այդ հասարակութիւնը հասել է կիսակրթութեան աստիճանին «սրանից մի տաս տարի առաջ, կարծես, սկսել է մեղանչել ճշմարտութեան դէմ»: «Հեռատես մարդիկ—շարունակում է «Արձագանքը»—զարմանում էին այդ երևոյթին, հասարական կարծիքի այդ հոսանքին և բացատրել չէին կարող (չը նայելով որ հեռատես էին): Բայց գործի էութիւնը չատ պարզ էր և բացատրելի»: («Արձագանքը» մինչև այժմ համեստութիւնից էր լռում այդ մասին): «Տասը տարի չէ անցնում, ասում է «Արձագանքը» և այդ հոսանքը փոխում է իր ընթացքը»:

Այս ճշմարտութեան մասին, ի հարկէ, ոչ ոք չէ կարող կասկածել, որովհետև դա, այսինքն «Արձագանքի» յայտնած ճշմարտութիւնը հիմնված է նրա խմբագրութեան անդամների պատմական հմտութեան վրա: Գոնէ սա այսօր ճշմարտութիւն է, իսկ վաղը կարող է պատմութեան հիման վրա սուտ թիւն լինել, սակայն այդ ոչինչ, դատարկ բան է: Գլխաւորն այն է, որ «հասարակութիւնը կրկին դառնում է դէպի ճշմարտութիւնը», մինչև անգամ «սկսում է խնկարկել նրան, շնորհակալութիւն մատուցանելով նախախնամութեան (այ, ինչ կը նշանակէ կլասիկան ոճ), որ իր մոլորութիւնը երկար չը քաշեց»: Այս բոլորից յետոյ «Արձագանքը» հանդիսաւոր կերպով յայտնում է թէ «ճշմարտութեան ճանապարհը մեզ աւանդել է մարդկութեան պատմութիւնը, ազգերի անցեալն ու ներկան, գիտութեան անհերքելի ու անվիճելի ապացոյցները»:

Թէ «Եւրոպայում, Անգլիայում ապրում է մի երևելի մարդ, 84 տարեկան, ամենամարդասէր, ամենաազատամիտ, դաստիարակված հին կլասիքների վրա (մէջքի վրա) և այլն, և այլն և թէ այդ մեծ մարդը միշտ ձեռքին ունեցել է սւ. Աւետարանը, միւս ձեռքին հին կլասիքները»:

Ցետոյ մենք սովորում ենք «Արձագանքից», որ «մեր դարում ապրել է մի մարդ, որի անունն է «Միշլէ» և որ այդ պարոն Միշլէն գրել է ֆրանսիական ազգի պատմութիւնը, ներշնչված Հոմերոսից, Էսքիլէսից, Տիտոս Լիվիոսից և այլն». եղել են ուրիշ նշանաւոր պատմաբաններ էլ, ոչ աւել քան երեք, ինչպէս ցոյց է տալիս մեզ վանդակի մէջ «Արձագանքը». դրանք են՝ Մակօլէյ, Նիբուր, Գրոտ:

Գուցէ ընթերցողը զարմանայ թէ մենք ինչու համար առաջ բերինք այս ծիծաղելի, հազար անգամ կրկնված, լղլղված խօսքերը, որոնք միայն հարստութիւնն են կազմել «փորձի» և «Արձագանքի» խմբագրութեան մէջ հաւաքվող գրականական պրիկաշչիկներին: Մենք կամեցանք սրանով ընթերցողին յիշեցնել այն գրական աչքակապներին, որոնք, ըստ երևոյթին, զարմանալի ճարպիկութեամբ, աշխատում են հաւատացնել ժողովրդին թէ նրանք «ձուն կուլ տուին և քթից աղաւնի հանեցին», «մարդու գլուխը կտրեցին և կրկին նրան կպցրին» և այլն. ով տեսել է այդ տեսակ աչքակապներին բեմի վրա, նա, ի հարկէ գաղափար կը կազմէ և «Արձագանքի» յօդուածագրի վրա: Մեզ համար բոլորովին հասկանալի են այդ ձեռնածութիւնները, որովհետև մենք իսկական ներկայացումը տեսել ենք սոյն ապրիլի 2-ին քաղաքային դումայի դահլիճում կայացած Հայերէն գրքերի հրատարակութեան ընկերութեան անդամների ընդհանուր ժողովում, որի առիթով գրված է «Արձագանքի» վերև յիշված յօդուածը: Մենք բերինք այդ յօդուածի նախաբանի բովանդակութիւնը, նրա համար, որ ընթերցողը կարողանայ մտածել և գաղափար կազմել, թէ որ աստիճան մարդ կարող է ընկնել ոչ միայն հասարակութեան աչքում, այլ և իր սեփական խղճի առաջ, և դրանով հասկանալի կը լինի այն ներողամտութիւնը, որով վերաբերվեց Գրքերի հրատարակութեան ընկերութեան ընդհանուր ժողովը դէպի անցեալ վարչութեան ապացուցված անգործութիւնը և անընդունակութիւնը:

Ապրիլի 2-ին ընդհանուր ժողովին չեն մասնակցել ոչ Միշլէ, ոչ Գլադստօն, ոչ Մակօլէյ, ոչ Գրոտ և ոչ Հոմերոս: Ընդհանուր ժողովում կարդացվել է վարչութեան գործունէութեան հաշիւը, որից երևացել է, որ Հայերէն գրքերի հրատարակութեան ընկերութիւնը ունի այժմ միայն 13 անդամ (աւելի պակաս քան պահանջում է վարչութեան և խմբագրական մասնաժողովի անդամ-

բակված եղել և նոյն ինքն Հրատարակչական ընկերութիւնը, մինչդեռ ամենից չատ, մեր կարծիքով, այդ այբուբենը սովորած, պրծած և մի քիչ էլ առաջ անցած պիտի լինի Հրատարակչական ընկերութիւնը, որը կարող է մի բան անել այն ժամանակ միայն, երբ իր գրքերը կը ծախվեն, կը կարդացվեն, և տարածվելով միջոց կը տան նորերը հրատարակելու և առաջ գնալու։

Ամենքիս յայտնի է թէ ինչ ողորմելի դրութեան մէջ է հրատարակչական գործը մեր մէջ։ Եւ մենք չատ լաւ ենք հասկանում որ Հրատարակչական ընկերութիւնը, եթէ ունենայ իսկ աւելի լաւ ուղղութիւն, այնու ամենայնիւ բաւական ջանք պիտի թափէ, մինչև որ իր հրատարակութիւնները արագաբար տարածվեն ժողովրդի մէջ. ապա ուրեմն հասկանալի է, թէ որքան ապարդիւն կարող է լինել մի այդպիսի ընկերութեան գործունէութիւնը, եթէ նա, հրատարակչական գործի այդպիսի պայմաններում կը սկըսի հրատարակել այնպիսի գրքեր, որոնք կամ անբովանդակ և անարժան են, և կամ մատչելի չը լինելով ժողովրդին՝ ենթարկված պիտի լինեն երբէք չը կարդացվելու վտանգին....

Իսկ թէ ինչ օգտայ, անհասկանալի դիտումներով պէտք է ներշնչված լինէր մի ընկերութիւն այդ տեսակ գրքեր հրատարակելով, այդ մի հանելուկ է, անարժան նոյն իսկ բացատրութիւնների։

Գրքերի հրատարակութեան ընկերութեան այդ ապարդիւն ուղղութեան ամենալաւ ապացոյցներից մէկն էլ այն է, որ նա ոչ անուն ունի գաւառներում, և ոչ էլ նրա հրատարակած գրքերի երեսն են տեսնում գաւառական քաղաքներում, քանի որ այդ գրքերը, ինչպէս երևում է, ընկերութեան «պահեստից» չատ էլ հեռու չեն գընում։

Սակայն ընկերութեան ապագային հաւատում ենք. արդէն մի փորձ է եղել նրան կեանք ներշնչելու, և անկասկած այդ անցեալում մեռած ընկերութիւնը ապագայում մեծ արդիւնք ցոյց կը տայ։

Լէօ

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻՑ

Ապրիլ 2-ին

Ժողովուրդը հարստահարվում է, ժողովուրդը տուժում է, ժողովուրդը չքաւորութեան մէջ է, վերջապէս ժողովուրդը ուտելու հաց չունի և գիտէք ժողովուրդը ումից է կրում այդքան զրկանքներ,—գլխաւորապէս վաշխառուներից, չարչիներից և մասնաւոր անհատներից, որոնք իրանց կոպէկներին և ագահութեանը պատրաստ են զոհելու ամբողջ մի ժողովուրդ։

Չարչիները իրանց կապոցներով չրջում են գիւղից գիւղ, մտնում են ամեն մի տուն և իրանց չնչին ապրանքով խաբում են ժողովրդին և կողոպտում միամիտ գիւղացու կոպէկները։ Վաշխառուները սովոր լինելով պղտոր ջրում ձուկ որսալ, բուն են դնում գիւղերում, յետ ընկած գիւղերի անկիւններում և խեղճ գիւղացուն որպէս օգնութիւն, տալիս են տոկոսով փող, մի տոկոս, որը մի տարի անցնելուց յետոյ դրամագլխից անցնում է, որը խեղճ գիւղացուն ժառանգաբար ճորտ է դարձնում վաշխառուին, և այսպիսով իւրաքանչիւր տարի վաշխառուն դրամագլխից աւելի տոկոս ստանալով, խեղճ գիւղացին դարձեալ պարտապան է մնում, հարստահարվելով և կողոպտվելով անխիղճ վաշխառուի ձեռքում։ Եւ կան մի կարգի մարդիկ, որոնք առաջինների պէս թէև ուղղակի գործ չունեն գիւղացու հետ, բայց իրանց գործ դրած միջոցներով քիչ չեն հարստահարում նոյն ժողովրդին և նոյն գիւղացուն, որի վրա պիտի խօսենք։

Այս վերջինները թէև նոյնպէս կողոպտում են ժողովրդին, հարստահարում են խեղճ գիւղացուն, բայց պէտք է խոստովանված, որ սրանք քաղաքավարի կերպով են հարստահարում և կողոպտում նրան։ Հունձը և կալերը դեռ սկսելուց առաջ այս վերջինները ժողովրդին փող են բաժանում այն պայմանով, որ կալերի ժամանակ փոխարէնը ցորեն ստանան և այդպէս էլ լինում է. գիւղացու ծեծած ցորենը չարունակ կչռում և ստանում են փողի փոխարէն չատ չնչին գնով և երբ այս վերջինները իրանց խաղը խաղացած, վերջացած են լինում, այն է երբ խեղճ գիւղացու սերմացուն անգամ իրանց ձեռքում կենտրոնացրած են լինում, սկսում են ժողովրդի մէջ հազար մի տեսակ լուրեր տարածել, որ պատերազմ է լինելու, Ներսում բոլորովին հաց չը կայ, այս ինչ տեղում հացաբոյսերը ոչնչացած են, այն ինչ տեղում սով է տիրում և հացը անպատճառ կը թանգանայ։ Եւ ահա այդպիսի սուտ ու չինծու լուրերով աջողեցնում են ժողովրդի մէջ իրարանցում առաջ բերել, միանգամից ցորենը թանգացնել և անսպասելի կերպով գները բարձրացնել և ինչ է առաջանում այս բոլորից. ժողովրդի խաղաղ կեանքը վրդովել, իրարանցում առաջ բերել, հացը անսպասելի կերպով թանգացնել և մի և նոյն ժամանակ իրանց էլ վնասել, խաբված լինելով իրանց յոյսերի մէջ,- մի կամ երկու տարի անցնելուց յետոյ փչանալով և ընկնելով ցորենի գինը։ Հէնց այս հանգամանքի բեանի մէյդանում ցորենի գինը 25—26 րուբլուց միանգամից բարձրացաւ մինչև 40 րուբլի, այնպէս որ ժողովուրդը տագնապի մէջ աշխատում էր մի կերպ իր պաշարի գոնէ մի մասը ձեռք բերել, այն էլ այն րոպէին, երբ այդ թանգութեան հետ մէյդանում ցորեն բոլորովին չէր նկատվում, այն ինչ այսօր բացի այն որ ցորեն բաւականին գալիս է հրապարակ, մի և նոյն ժամանակ ամենալաւ տեսակի գինը 35 րուբլուց չէ անցնում։ Եթէ սովորապէս սեպտեմբեր ամսից 40 րուբլի աստիճանաբար չարունակվէր, գուցէ խալվարը այժմ 50—60 րուբլու հասած լինէր։ Բայց որովհետև ցորենի գինը գլխաւորապէս բարձրացաւ սուտ լուրերի ազդեցութեամբ և հէնց այդ պատճառով էլ սեպտեմբեր ամսից սկսած ցորենի գինը փոքր առ փոքր ընկաւ և կը չարունակվի ընկնել, որովհետև այդ անհատները իրանք անգամ խաբված լինելով սուտ լուրերից, ամիսներ անցնելուց յետոյ, երբ օրերի տաքանալով փչանալու էր և ցորենը, սկսեցին դուրս բերել իրանց ամբարածը և վաճառել սպասած գնից չատ էժան։

Ցորենը հաստատապէս թանգանում է երկու հանգամանքներում. մէկ որ հացաբոյսերը փչանում են, տարին երաշտ է լինում և չէ ստացվում ազգաբնակութեան համար բաւականաչափ հաց, երկրորդ որ արտասահմանից հացի պահանջ լինելով, արտահանվում, դուրս է գնում եկած հացը և առաջ է գալիս հացի թանգութիւն,— ինչպէս որ եղաւ 1886—1887 թւին. բայց թէ սուտ լուրելով և հազար մի տեսակ ստոր միջոցներով մի քանի անհատներ աշխատեն հացը թանգացնել, իրանց նիւթական չահերը աչքի առաջ ունենալով, այդ երբէք չի աջողվի, մանաւանդ 88 թւի պէս տարիներում, երբ զանազան կողմերից հացի ոչնչանալու լուրեր լսելով, ժողովուրդը աւելորդ ունեցած ցորենը անգամ ամուր պահելով չէ վաճառում։ Ուրիչ բան է, եթէ այդ մարդիք ցորենը գնէին ուրիչ երկիրներ արտահանելու նպատակով, բայց թէ նոյն ժողովրդի հացը ձեռքից խլել չնչին գնով և զանազան միջոցներով աշխատել վաճառել նոյն հարստահարված ժողովրդի վրա չատ թանգ գնով, այդ ոչ թէ ներելի չէ, այլ մինչև անգամ դատապարտելի է։

Մենք մեր խօսքը վերջացնելով խորհուրդ կը տայինք այդպիսի մարդկանց, թողնել այդպիսի անմիտ ձեռնարկութիւն, աչքի առաջ ունենալով որ այդպիսի սուտ լուրեր տարածելով, ստոր և դատապարտելի միջոցների դիմելով իրանց նպատակին հասնել չեն կարող, հակառակ դէպքում ժողովրդին վրդովելով, հարստահարելով և կեղեքելով, մի և նոյն ժամանակ այդ բոլոր վնասները իրանց էլ են պատճառում։

***

ՆԱՄԱԿ ԻԳԴԻՐԻՑ

Մարտի 29-ին

Բնութիւնը կենդանացել է. հեռու Բարդողեան [illegible] դաշտի վրա եղած այգիներն ու պարտէզները կանաչել և ծաղկել են։ Ցորենը մի երկու վերչօկ բարձրացել է, սառած հողը փափկել ու իր հարազատ, ինքնաբոյս խոտը աճեցրել, տարածել է ամեն կողմ։ Զնծաղիկ, մանուշակ, չուշան և այլ չատ բացվող ծաղիկներ չը կան այստեղ։ Իգդիրի չրջակայքը զուրկ է հոտաւէտ ծաղիկներից, բայց սրանց փոխարէն հարուստ է սիբեխի, թելուկի, գեանդըլայի բանջարներով, որոնց տեղացիները որպէս կերակուր են գործածում։

Առաւօտը դուրս ես գալիս դաշտ, տեսնում ես խումբ խումբ մանր ու մեծ աղջիկներ մի մի թաչկինակ ձեռքներին, «չըպլիկը» (բանջար քաղելու գործիք է, որը անկոթ դանակի է նման) առած վազում են այս ու այն կողմ սիբեխ, գեանդըլա կամ թելուկ քաղելու։ Այս բանջարաքաղ գնալը միջոց է հայ աղջկանց համար իրար հետ տեսնվելու, խօսելու և երգելու, թէև պէտք է ասել, որ գիւղական աղջիկները բանջարաքաղ չը գնացած օրն էլ երեկոները ժողովվում են միասին մէկի տան առաջը ու զրոյց անում, բայց և այնպէս բանջարաքաղը մի առանձին զուարճութիւն ունի...

Վերը յիչած բանջարներն ուտում են խաչած և տապակած. սիբեխը ձուով ու իւղով տապակած այնքան անուշ է, որ կարող է սեղանի լաւ կերակուր համարվել. իսկ գեանդըլան կանաչ ժամանակ անախորժ համ ունի, բայց չորանալուց յետոյ երբ կերակուր են պատրաստում, սովորած մարդու համար լաւ է։

Ամբողջ գիւղը պաս է։ (Պաս ուտողներ տեղացիներից քիչ կան, պասը այս վերջին 4—5 տարին է մուտ գործել)։ Ակամայից մարդ մտածում է. եթէ այդ բանջարներն էլ չը լինէին, ողորմելի ընտանիքները ինչ պիտի անէին. ամեն օր ցամաք հաց ուտել կը լինի. գոնէ այսօր սիբեխ խաչելով, վաղը թելուկ, երրորդ օրը գեանդըլա կամ մի ուրիչ բանջար եփելով եօլայ են գնում։ Բայց ինչ էլ որ լինի, որքան էլ դաշտերը հարուստ լինեն բանջարներով, այնու ամենայնիւ մարդ երբէք չէ կարող մոռանալ՝ որ այս րոպէիս տասնեակ ընտանիքներ կան օրական հացի կարօտ. մինչև նոր ցորենի հասնելը 3 ամբողջ ամիս կայ, իսկ չունևոր ընտանիքների տան մէջ 3 լիտր ալիւր չը կայ. թէ ինչպէս պէտք է ապրեն դրանք մինչև հասկաքաղը, այդ միայն Աստուած գիտէ։

Անցեալները լուր տարածվեց, որ տեղացի մի քանի հեղինակաւոր մարդիկ հանգանակութիւն պիտի անեն գիւղում աղքատների կեանքը, մանաւանդ այնպիսիների, որոնք սովոր չեն ձեռք մեկնելու, մուրալու, ապահովել մինչև յուլիս ամիսը, բայց այդ մտադրութիւնը չիրագործվեց, չը գիտենք ինչու։ Միայն մենք մեր կողմից կը խնդրենք այդ բարի դիտաւորութիւնն ունեցող մարդկանց, որ դեռ ուչ չէ հանգանակութիւն սկսելը, թող սկսեն և չեն զղջայ։

Ցայտնի է, որ տգէտ ժողովուրդը մինչև այսօր էլ հաւատացած ու համոզված է, որ կարկուտը, [illegible] և այլն իրանց մեղքերի համար աստուածային պատիժներ են, որոնցից ազատվելու համար «ցասման ժամ» է անում։ Բայց ինչ է սրանց կատարած ցասման ժամը, մի քանի խօսքով ասեմ.—պատարագ է լինում, որին ներկայ է լինում ամբողջ գիւղը. պատարագը վերջանալուց յետոյ եկեղեցու բակում պատրաստում են սեղան, որը գիւղի վրա նստում է 70—100 րուբլի. չարվում են բոլոր գիւղականները հարուստ թէ աղքատ, ուտում, խմում, հարբում ու միմեանց հայհոյելով, մէկ մէկու մօրուքից բռնած դուրս գալիս գիւղի հրապարակը, այնուհետև ամեն տեսակ կեղտոտ գործեր երևան են գալիս և սրանով ժողովուրդը կարծում է թէ Աստուծու գութը չարժեց իր վրա, բայց չարաչար սխալվում է։ Աստուած երբէք չէ

ների օրինական թիւը), մինչդեռ այդ ընկերութիւնը 1880 թւին ունեցել է 239 անդամ, 1881-ին—165, 1882-ին—66, 1883-ին—22, 1884-ին—16, 1885-ին—46, 1887-ին—19, վերջապէս 1888-ին—13։ Եւ միթէ հայերի մէջ կարող է գտնվել այնքան իդիօտ մարդ, որ հաւատայ թէ ընկերութեան անցեալ վարչութեան ատենապետը կարող էր արդարանալ այս թւերի առաջ։ «Արձագանքի» խմբագրութեան և կենտրոնական գրավաճառանոցի պատմական դասագրքերի մէջ գուցէ գրված լինի թէ $2\times5=26$-ի, բայց կարծում ենք, որ ժողովականները իրաւունք ունէին դրան չը հաւատալու։ Միթէ Գլադստօն կամ Միչլէ կարող են ուրանալ, որ 13-ը աւելի քիչ է քան 239-ը, կամ միթէ Գլադստօնի կարդացած Քրիստոսի աւետարանի մէջ կայ այդպիսի բան։ Այնտեղ կայ, ճշմարիտ, թէ՝ «կեղծաւորներ և փարիսեցիներ, ուղտեր էք կլանում և մժղուկները քամում», բայց չը կայ ասված թէ 13-ը աւել է 239-ից։ Այնտեղ կայ թէ՝ «զգոյշ կացէք և չարհամարհէք այս փոքրիկներից և ոչ մէկը, որովհետև այդպիսի մարդոց համար աւելի լաւ է որ նա կախէ իր վզին իչի երկանը և ընկնէ ծովը»։

Ընկերութեան ժողովի մէջ յայտնվեց որ վարչութեան տպագրած 31,113 օրինակ գրքերից մնում են անվաճառ միայն պահեստում «ի խրախոյս մկների» 11,723 գիրք. դեռ չը հաչւած այն անհայտ քանակութիւնը չը վաճառված գրքերի, որոնք թափված են գրավաճառների մօտ Թիֆլիսում և ուրիչ քաղաքներում։ Ժողովում պարզվեց որ չը վաճառվող և փտող գրքերն են «պատմական», «կլասիկական» հրատարակութիւններ և «Մօրիս-Բլօք» կոչված քաղաքատնտեսական ձեռնարկ անուանվածը։

Դիմենք թւանչաններին։ Մօրիս-Բլօք—տպագրված է 1200 օրինակ և դեռ միայն ընկերութեան պահարանում անվաճառ մնում է 683 օրինակ չը հաչւած գրավաճառների մօտ գտնվածները։ Ղևոնդ պատմագիր տպագրված է 600 օրինակ և ընկերութեան պահարանում մնում է անվաճառ 496 օրինակ։ «Ասողիկ» տպագրված է 700 օրինակ և միայն ընկերութեան պահարանում մնում է 482 օրինակ։ Դեռ չենք խօսում «Թիֆլիսի մտաւոր կեանքը» և «Ուխտաւորներ» վերնագրով հրատարակութիւնների վրա, որոնք ամբողջութեամբ մնում են թափված անվաճառ և դեռ վարչութեան ատենապետը, առանց խղճահարվելու ասում էր, որ «մեր դրամագլուխը մեր հրատարակած գրքերն են». լաւ դրամագլուխ է, խօսք չը կայ,—անվաճառելի գըրքեր։

Իզուր է «Արձագանքը» քօղարկվում «պատմական» և «կլասիկական» ուղղութեան տակ. այդ փետուրներն արհեստական են։ Ընկերութեան ընդհանուր ժողովի մէջ ապացուցված է, որ ընկերութեան վարչութիւնը չէ ունեցել և ոչ մի ուղղութիւն. դրա համար, բաւական է կարդալ նրա տպագրած և դեռ տպագրվող գըրքերի ցուցակը։ Այդ հրապարակական սուտը վիրաւորում է ընդհանուր ժողովի պատիւը...

Եւս մի քանի խօսք։ Պ. Փիլիպոս Վարդանեանի ընտրողները նրան չեն համարել հին վարչութեան գաղափարակից, այլ բոլոր կուսակցութիւններից հեռու աչխատասէր, լեզուագէտ և սկզբունքի տէր մարդ։ Այդ ստուգելու համար թող քուէարկութեան տափի վրա դնեն իրանց անունները վարչութեան պարոն նախագահը և նրա ջերմ կուսակիցները։ Գտնվեց արդեօք ժողովի մէջ գոնէ մի անդամ, որը արդարացնէր վարչութեան վարմունքը։ Գուցէ վարչութեան նախագահ պ. Աբգար Ցովհաննիսեան իր ձայնը աւել է համարում 70 ձայնից. այդ ուրիչ բան է.... Բացի անվերջ յարձակմունքներից և նախատինքներից ինչ մի քաջալերական խօսք ասվեց վարչութեան հասցէին։ Գուցէ մոռացել են վարչութեան պ.պ. անդամները և «Արձագանքը» որ առաջարկվեց ժողովի մէջ, այն էլ պ. Փիլիպոս Վարդանեանի ամենաջերմ համակրողների կողմից, նախատինք կարդալ վարչութեանը և մտցնել արձանագրութեան մէջ այդ նախատինքը. չէ որ այդ միտքը չատ մօտ էր բոլոր ժողովականների սրտին, որոնք վերջ ի վերջոյ վճռեցին, ընդունելով հանդերձ վարչութեան անգործութիւնը, արհամարհել նրան, թողնել բոլորովին անուչադիր, այդ համարելով նրան ամենայարմար և վայել պատիժ։ Դա ճշմարիտ որ մի գեղեցիկ վարմունք էր ընդհանուր ժողովի կողմից. բայց ով չը գիտէ որ ներողամտութիւնը յանդուգն մարդկանց աւելի երես է տալիս։

Ապրիլ 2-ի ընդհանուր ժողովը չատ լաւ հասկացաւ, որ վարչութիւնը և նրա կուսակիցները իսկապէս ընկած են և միայն արհամարհելով նրանց՝ արդարացրեց ռուս առածը թէ «лежачаго не бьютъ», «ընկածին պէտք չէ խըփել»։

Ընկերութեան այն անդամները, որոնք եկել էին ընկերութիւնը փրկելու նրան մեռցնողների ձեռքից երբէք չեն էլ մտածել, մենք հաստատ կարող ենք ասել, անձնական որ և է աջողութիւն ձեռք բերելու համար, այլ միայն ոգևորված են եղել հասարակական սրբազան գործով և համոզված թէ բարոյապէս ընկած, սարկացած, եւրոպական զգեստով և ասիական գլխով զրական պրիկաշչիկներին ոչինչ չեն օգնի ոչ Ցիլլերներ, ոչ Հերբարտներ, որովհետև նրանք չեն կարող ոչ ոքի մէջ վառել կրկին այն մարդկային կայծը, որը նրանց մէջ մեռել է։

Սիմէօն Հախումեան

սիրում արքեցութիւն, կռիւ, ծեծ, ինտրիգաներ, այլ նրա սիրածն է՝ չունեորին օգնելը, եկեղեցու և հայրենիքի շահերին նախանձախնդիր լինելը և ուրիշ շատ առաքինի գործեր։ Ցգէտները կը բարկանան թէ ինչու մենք կպչում ենք ժողովրդի կրօնական զգացմունքներին, բայց մենք այդպիսիներին կը պատասխանենք. ժողովրդի կատարած «ցասման ժամը» ուրիշ ոչինչ չէ, եթէ ոչ հայհոյանքի ու խայտառակութիւնների աւելի տեղ դէպք։ «Ցասման ժամ» անելով մենք հասկանում ենք ոչ թէ վերը նկարագրած տուր ու դմփոցը, այլ ամենայն երկիւղածութեամբ մտնել եկեղեցուն, սուրբ պատարագին, սրտի խորքից աղաչել Ամենակալին (բայց ոչ թէ Նրան խաբելու համար) և թողութիւն խնդրել իրանց մեղքերի համար հանգանակութիւն անեն 100—150 ր. փող և բարեխիղճ մարդկանց ձեռքով բաժանեն այն ընտանիքներին, որոնք չունեն և չեն կարող ունենալ մինչև հունձը, այն ժամանակ մենք կը գովենք ժողովրդի թէ Աստուածապաշտութիւնը, թէ բարեգործութիւնը և թէ ամենայն ինչը, բայց քանի որ նա այսօր կերդվի Աստուծոյ անունով, իսկ վաղը ամեն տեսակ ստորութիւններ կանի, նրան տղէտ անունը կը տանք և ցաւելով կարձանագրենք հրապարակական թերթերում իր բոլոր պակասութիւնները։

Մեծ պասն անցաւ, բայց ոչ մի օրինաւոր քարոզ չը լսեցինք. ցաւալի է տեսնել մի գիւղ բաղկացած 400 տնից, բայց զուրկ կրթված, քարոզ խօսելու ընդունակ քահանայից և այդ նրա համար է, որ իւրաքանչիւր կուսակցութիւն իր կանդիդատն է առաջ քաշում և արժանաւորը մնում է յետ։

Բ.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Մօնպէլիէ, 17-ին մարտի

«Մշակի» № 24-ի մէջ զետեղված «Մի շաբաթաթերթի կարևորութիւնը Երևանում» յօդուածը, Տ--եանց ստորագրութեամբ, մեզ առիթ է տալիս մի քանի խօսք ասել։

Աւելորդ է նորից կրկնել, որ Երևանին անհրաժեշտ է մի թերթ, լինի դա շաբաթական թէ ամենօրեայ։ Ամենքը համաձայն են, որ անհրաժեշտ է. բայց գլխաւոր հարցը նրանումն է, թէ ինչ միջոցներով իրագործել այդ միտքը։

Մեր նպատակը չէ հարցը քննել ընդհանուր տեսակէտից։ Մեր նպատակն է ապագայ շաբաթաթերթի հիմնողների ուշադրութիւնը դարձնել հետևեալ առաջարկութեան վրա՝ սովորական բաժանմունքների վրա պէտք է աւելացնել մի նորը, երկրագործական բաժանմունքը։

Կովկասը իր բնութեան հարստութիւններով շատ է հռչակված։ Կովկասը հարուստ է իր հանքերով, ունի պտղաբեր դաշտեր, լայնածաւալ անտառներ և մօտ հարիւր հազար դեսիատին տարածութիւն խաղողի վազերով է ծածկված։ Քիչ բան չէ եթէ երկիրը հարուստ է, բայց դա ամենը չէ։ Գլխաւորը մշակել կարողանալն է։ Ամենաողորմելի դրութեան մէջն են մշակելու միջոցները և ստացած հում նիւթերի արդիւնաբերութիւնը։ Ժողովուրդը վարում է իր արտը, հնձում է, այգի է պահում, գինի է շինում և այլն, այսպէս կամ այնպէս, որովհետև իր պապերը այսպէս կամ այնպէս են արել։ Եթէ հարցնէք գիւղացուն թէ ինչումն է կայանում հողը վարելու էական օգուտը, ինչ է պատճառը, որ վարած հողը աւելի է տալիս, քան չը վարածը, ինչ է պատճառը, որ գարնան սկզբին կամ աշնանը կտրում են խաղողի վազերը,—նա ձեզ կը պատասխանէ՝ վարած հողը շատ է տալիս, որովհետև շատ է տալիս, իսկ խաղողի վազը պէտք է կտրել, որովհետև դա հարկաւոր է։ Պարզ է, որ ստացած պատասխանները միանգամայն անբաւարար են։ Արդի ժամանակներում հողագործը չը պէտք է բաւականանայ իր պապերից լսածով և իր հօր արածը տեսածով։ Ինչպէս առհասարակ բոլոր գիտութիւնները, նոյնպէս և երկրագործութիւնը հսկայական քայլերով առաջ են գնում։ Գիտութեան առաջադիմութիւնը անմիջապէս ազդում է և արհեստների ու պարապմունքների վրա։ Այժմեան ժողովրդական հասարակական տնտեսական կազմակերպութեան միջոցին, պէտք է ամենայն ճիգն թափել որքան կարելի է հաւասարակշռելու մեր երկրի արդիւնաբերութիւնը մեզ շրջապատող երկիրների արդիւնաբերութիւնների հետ։ Հին ժամանակները զանազան արհեստների կատարելագործութեան անհաւասարակշռութիւնը չէր կարող այն վտանգալի հետևանքներն ունենալ զանազան երկիրների համեմատական տնտեսական դրութեան վրա, այն ինչ այժմ, շնորհիվ հեշտ հաղորդակցութեան, մի երկրի արհեստների կատարելագործութիւնը մահացու հարուած կարող է տալ հարևան երկիրներին։

Բոլորին յայտնի է, որ Կովկասում, շատ քիչ բացառութեամբ, գինին պատրաստվում է նահապետական ձևով։ Երևանի նահանգում, եթէ ոչ ամեն տարի, գոնէ պարբերաբար 2 տարին մէկ անգամ գինին հիւանդանում է, «շուռ է տալիս»։ Գինետէրը չը գիտէ ինչ անէ իր գինիների հետ, չը գիտէ հիւանդութիւնը ինչից է առաջ գալիս, հետևապէս և ոչ մի դէպքում չէ կարող բժշկել։

Առաջ Կովկասում բաւական տարածված էր շերամապահութիւնը, բայց այժմ միանգամայն ընկած դրութեան մէջ է։ Տաս, տասնհինգ տարի սրանից առաջ Կովկասը իր շերամապահութեամբ ամբողջ աշխարհում 4-որդ տեղն էր բռնում (Չինաստանից, Եապօնիայից և Իտալիայից յետոյ)։ Շերամապահութիւնը ընկած է մեր երկրում և ուրիշ կերպ լինել չէր կարող։ Նախ քան շերամի որդնի հիւանդութեան յայտնվելը Կովկասում, ինչպէս և շերամապահութեամբ պարապվող բոլոր միւս երկիրներում, գործը ընդհանրապէս աջող էր գնում. վրա հասաւ կատաղի «պեբրին» հիւանդութիւնը և ամեն տեղ, բացի Չինաստանից և Եապօնիայից, շերամի արդիւնաբերութիւնը կէսից էլ ցած իջաւ։

Այժմ եւրօպական երկիրներում սկսել են կամաց կամաց աւելացնել իրանց արդիւնաբերութիւնը և այդ միայն գիտութեան օգնութեամբ։

Ինչ դրութեան մէջ է հացահատիկների մշակութիւնը։ Դարձեալ ողորմելի։ Աւելորդ է խօսել բամբակի մշակութեան մասին, որովհետև այդ արդիւնաբերութիւնը զարգացման ամենաստոր աստիճանի վրա գտնվող անձանց ձեռքումն է։

Մի խօսքով երկրագործական հարցերը այնքան բազմաթիւ և բազմակողմանի են, որ նրանց ուսումնասիրութիւնը և ժողովրդականացնելը լիովին կարող էին նիւթ մատակարարել մի երկրագործական մասնագիտական լրագրին։

Բայց, գոնէ առ ժամանակ, ի նկատի առնելով հայերէն երկրագործական լրագրի գոյութեան միանգամայն անիրագործելի լինելը, աւելորդ ենք համարում յօդուածն այդ հարցի մօքեր արծարծել։ Այդ հարցի լուծումը դեռ ժամանակ է պահանջում։

Ցիրաւի Թիֆլիսի Գիւղատնտեսական ընկերութեան ամսաթերթը վաղուց է որ գոյութիւն ունի և արդէն մեծ օգուտներ է տուել. բայց բանը դրանումն է, որ ամսաթերթը ռուսաց լեզուով է հրատարակվում։ Հետևապէս հայ արդիւնաբերերկրագործների մեծամասնութիւնը, եթէ չասենք ամբողջութիւնը, նրանից չէ կարող օգտվել։

Բայց ինչպէս հաշտեցնել այս երկու միմեանց ոչնչացնող գաղափարները՝ անհրաժեշտութիւն և անկարելիութիւն։

Մեր կարծիքով այդ հարցի ժամանակաւոր լուծումը հետևեալն է. հրաժարվել առժամանակ մասնագիտական թերթի հրատարակման գաղափարից և մի այլ օրագրի կամ շաբաթաթերթի մէջ մի առանձին բաժանմունք բանալ երկրագործական հարցերի ուսումնասիրութեան համար։

Եթէ Երևանում աջողվի հրատարակել մի շաբաթաթերթ, նրան անհրաժեշտ է ունենալ մի այդպիսի բաժանմունք։ Այդպիսի մի երկրագործական բաժանմունք Երևանում հրատարակվող լրագրում կամ շաբաթաթերթում աւելի օգտաւէտ կը լինէր, քան Թիֆլիսում, որովհետև Թիֆլիսը վաճառականական քաղաք է, իսկ Երևանը արդիւնաբերող՝ բառի բուն նշանակութեամբ։

Կրկնում ենք որ ապագայում Երևանում հրատարակվելի շաբաթաթերթին անհրաժեշտ է մի երկրագործական բաժանմունք ունենալ։

Ինչ վերաբերում է երկրագործական բաժանմունքի խմբագրութեան, այդ կողմից կարելի է ապահով լինել։ Վերջին տարիները լոկ Մօնպէլիէի երկրագործական ուսումնարանում 5—10 հայ ուսանողներ են լինում և արդէն շատերը աւարտել վերադարձել են հայրենիք։

Մենք մեր կողմից մեր սեպուհ պարտականութիւնն ենք համարում և յայտնում ենք մեր լիակատար պատրաստականութիւնը աշխատակցել այդ շաբաթաթերթին։

Ցոյս ունենք որ վերոյիշեալ հրատարակվելի շաբաթաթերթերի խմբագրողները ուշադրութեան կարժանացնեն մեր առաջարկութիւնը, որով անմիջապէս օգնութեան ձեռք տուած կը լինեն ժողովրդին նրա արդիւնաբերական ճգնաժամերի ժամանակ, որոնք դժբաղդաբար շատ յաճախ են կրկնվում և մինչև անգամ կարելի է ասել պարբերական են դարձել։

Մուսինեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Այսօր, ապրիլի 13-ին, ԹԻՖԼԻՍԻ Ժողովարանում կայանալու է պ. Կարա-Մուրզայի երգեցիկ խմբի կօնցերտը։ Կօնցերտը բարեգործական նպատակով է, յօգուտ երկսեռ Թաղիական Տէրնիսեան դպրոցի։ Ինչպէս յայտնի է Կարա-Մուրզայի խօրը միշտ Բագու քաղաքումն է լինում և դա մեր կովկասեան հայերի մէջ միակ կանօնաւոր երգեցիկ խումբն է։ Պ. Կարա-Մուրզա մեծ աշխատանք է գործ դրել խումբը կազմակերպելու, երգիչներին կանօնաւոր եւրօպական երգեցողութեան ձևին ընտելացնելու և ձայները չորս որոշ եղանակների բաժանելու։ Այն անձինք, որոնք լսել են խմբի կօնցերտները վկայում են, որ խմբի երգեցողութիւնը շատ ներդաշնակ է և գեղեցիկ տպաւորութիւն է գործում։ Մեծ հետաքրքրութեամբ սպասում ենք այսօրվայ կօնցէրտին, հաւատացած լինելով որ Թիֆլիսի հայոց հասարակութիւնը մեզ հետ բաժանում է այդ հետաքրքրութիւնը։ Հաւատացած ենք որ այս երեկոյ Ժողովարանի դահլիճը լի կը լինի։ Պ. Կարա-Մուրզայի խումբը բաղկացած է 40 հոգուց։ Կօնցէրտի պրօգրամը վերին աստիճանի հետաքրքիր է։ Սկիզբը 8 ժամին երեկոյեան։ Տեղերի գները սովորական են։

—

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Այսօր, ապրիլի 2-ին, տեղական եկեղեցիներում ծխական պատգամաւորների ընտրութիւն է կատարվել, այդ պատգամաւորներն էլ իրանց կողմից պէտք է հոգաբարձուներ ընտրեն թեմական դպրոցի համար»։

—

Մարտի 30-ին, ինչպէս մեզ գրում են ԵՐԵՒԱՆԻՑ, այդ քաղաքի ուսուցչական սեմինարիայի երկրորդ դասատան շուշեցի մի աշակերտ անձնասպանութիւն գործեց, ատրճանակի գնտակը ուղեղի մէջ արձակելով։ Պատանին գործել է իր անձնասպանութիւնը իր մի ընկերոջ սենեակում, երբ որ սա բացակայ էր տնից։ Հանգուցեալի ընկերները վկայում են, որ նա մի մելամաղձոտ երիտասարդ էր և շատ անգամ խօսում էր անձնասպանութեան մասին։

—

ՄՕԶԴՕԿԻՑ մեզ գրում են. «Մարտի 31-ին, երեկոյեան, տեղիս օրիորդաց դպրոցի դահլիճում կայացաւ ուսումնարանների նոր հոգաբարձուների ընտրութիւնը։ Ժողովը բացեց աւագ քահանայ Գ. Տուրփայեան։ Մօզդօկում երբէք տեսնված չէ այդ տեսակ բազմամարդ ժողով հոգաբարձական ընտրութեան համար։ Ժողովին մասնակցողների թիւը հասնում էր 105 հոգու»։

—

Մեզ հաղորդում են, որ մի քանի ժամանակ է արդէն Երևանեան նահանգում անձրև չէ եկել։ Եղանակը չորային է նահանգում, բայց մանաւանդ Երևան քաղաքում, որի փողոցների վրա տիրում է անտանելի թօզը։

—

ԳՕՐԻՍԻՑ մեզ գրում են. «Գաւառիս Ղափանի մահալում, եղանակները տաքանալուն պէս, թուրք աւազակների խմբերը սկսել են երևան գալ անտառներում և անխիղճ կերպով կողոպտել ու կոտորել ճանապարհներով գնացող-եկողներին։ Քանի մի օր առաջ երեք հայ ձիաւորներ, որոնք ապրանք էին տանում վաճառելու, այդ աւազակների զոհ դարձան. Նրանցից մէկը սպանված է, իսկ երկուսը ծանր կերպով վիրաւորված են։ Գաւառապետը պրիստավի հետ՝ կազակներով ու պահապան ձիաւորներով անմիջապէս գնացին աւազակներին բռնելու։ Տեսնենք ինչ հետևանք կունենայ այդ արշաւանքը»։

—

ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի Ծիրանաւոր ասված ուխտատեղին տանող և Օրթաճալի այգիների մօտով անցնող ճանապարհի վրա ամեն օր, վաղ առաւօտվանից, կը տեսնէք քաղաքիս ստորին ժողովրդին պատկանող բազմաթիւ մարդկանց, որոնք խմբված նստոտած են ճանապարհի երկայնութեամբ։ Դրանք մեր քաղաքի հաւ ծախողներ, դասաքներ (մսավաճառներ) և այլ մթերքներ ծախողներ են, որոնք սպասում են այլ և այլ մթերքներ բերող Թիֆլիսին շրջակայ գիւղացիների երևալուն։ Հէնց որ երևում է ճանապարհի վրա այդ տեսակ մի գիւղացի, իր ձիու, էշի, կամ ջորիի վրա բարձած այլ և այլ մթերքներով, մեր կ ի ն տ օ ն ե ր ը անմիջապէս շրջապատում են նրան և ստիպում են ծախել իրանց վրա և իրանց ուզած գնով գիւղից բերած մթերքը։ Եթէ գիւղացին համարձակվի ընդդիմանալ, կամ պաշտպանվել,—նրան լաւ կը ծեծեն, կը ջարդեն և բռնի կերպով էլ կը խլեն նրանից այն մթերքը, որ խեղճ գիւղացին քաղաք էր ուզում տանել։ Ապա բռնի կերպով, կամ շատ էժան գնով այդ ձեռք բերած ապրանքը մեր կինտօները իրանք են բերում քաղաք և իրանց ուզած գնով են ծախում քաղաքիս բնակիչների վրա։ Զարմանալի է որ ոչ քաղաքային վարչութիւնը, ոչ էլ ոստիկանութիւնը այդ տեսակ անիրաւութեան վրա ուշադրութիւն չեն դարձնում։

—

Մեզ գրում են ԹԷԼԱՒԻՑ հետևեալը. «Մարտի 26-ին, Վարդանեան ուսումնարանի դահլիճում, կայացաւ ծխական ուսումնարանների հոգաբարձուների ընտրութիւնը։ Ժողովը շատ անկանօն էր և ներկայացնում էր կատարեալ բ ա բ ե լ օ ն ե ա ն խառնակութիւն։ Ոչ ոք ուղիղ բան չէր կարողանում հասկանալ, թէ ով ինչ էր ուզում ասել. միայն ժողովրդականներից մէկը շատ իրաւացի կերպով նկատեց, որ մինչև օրս հասարակութիւնը անծանօթ լինելով դպրոցների ել ու մուտքին, ամենից առաջ հարկաւոր է հոգաբարձութեան հաշիւները քննել և ստուգել։ Պարոնի հետ միաբանվեցան նոյնպէս շատերը, սակայն դրանց արդարացի բողոքները մնացին առանց ուշադրութեան։ Այդ պատճառով և հասարակութեան մեծ մասը թողեց դահլիճը և դուրս գնաց։ Մնաց միայն խառնիճաղանճ ամբոխը, որը և նորից ընտրեց նախկին ժ ա ռ ա ն գ ա կ ա ն երեք հոգի հոգաբարձուներին, իսկ չորրորդ հոգաբարձուի պաշտօնի համար, երևի ձևի համար, մի նոր մարդուն ընտրեցին»։

—

Ստացանք Բագուից յօգուտ Րաֆֆիի գրուածների հրատարակութեան 3 րուբլի Յակոբ Յակոբեանցից, 10 րուբլի Արսէն Կրասիլնիկեանցից, 2 րուբլի Աւետեանցից և Բաթումից 3 րուբլի 50 կոպ. Արշակ Ծատուրեանցից։ Ընդամենը 18 րուբլի 50 կոպէկ։

—

Երեքշաբթի, ապրիլի 11-ին ԹԻՖԼԻՍԻ Վանքի մայր-եկեղեցում կատարվեց հոգեհանգիստ պրօֆէսոր Քերովբէ Պատկանեանի յիշատակին։ Եկեղեցին լի էր աղօթողներով, որոնց թւում ներկայ էր մեր քաղաքի հայոց ամբողջ ինտելիգէնցիան։

—

Թիֆլիսի նոր թատրօնի շինութեան հարցի վերաբերմամբ մենք արդէն առիթ ունեցանք հաղորդելու այն կարծիքները, որոնք արտայայտվեցան Թիֆլիսի դումայում։ Դուման իր վերջին նիստում վերջապէս թատրօնի շինութեան մասին հետևեալ վճիռը կայացրեց. թատրօնի շինութեան աւարտելը քաղաքի վրա վերցնել, այն պայմաններով, որոնք առաջարկված են այդ նպատակով կազմված յանձնաժողովի կողմից, միայն դրա հետ միասին պիտի թոյլտւութիւն խնդրել, որ քաղաքը կարողանայ օբլիգացիաներով փոխառութիւն անել, ինչպէս թատրօնի ծախսի, այնպէս և ուրիշ կարևոր ծախսերի համար։ Աւելորդ չենք համարում աւելացնել և այն, որ այդ կարևոր հարցը վճռվեց 47 ձայնով ընդդէմ 8 ձայնի, այսինքն ձայների մեծ առաւելութեամբ։ Դուման ծափահարութեամբ ընդունեց քուէարկութեան այդպիսի աջող հետևանքը։

—

Լսում ենք, որ Ֆրանսիական օպերետային խումբը, որ իր ներկայացումները մտադիր է շարունակել այստեղ մինչև ապրիլի վերջերը, մայիսին պէտք է գնայ Բագու, այնտեղ մի քանի ներկայացումներ տալու դիտաւորութեամբ։

—

Երեքշաբթի օր, ապրիլի 11-ին, բանկի թատրօնում պիտի կայանար յայտնի ջութակ ածող Թերեզինա Տուայի կօնցերտը։ Սակայն այդ կօնցերտը չը կայացաւ, որովհետև Թերեզինա Տուա դեռ ես այդ օրը Թիֆլիս չէր եկել, և յայտնի էլ չէ, թէ երբ կը կայանայ նրա կօնցերտը, որի տոմսակների մի մասը իսկ վաճառված է։

—

ՇՈՒՇՈՒՑ մեզ գրում են. «Այստեղի բէալական դպրոցը փակելու մասին վերջին ժամանակներս այստեղ շատ են խօսում: Նորերս երբ ուսումնարանական հոգաբարձու պ. Եանօվսկի այստեղ էր, ժողովուրդը նրան խնդիրք տուեց բէալական դպրոցը փակելու մասին: Ժողովուրդը իր այդ առաջարկութիւնը պատճառաբանում է նրանով, որ դպրոցի անունով դրած տուրքի մեծ մասը ընկնում է աղքատ դասակարգի վրա, որի զաւակները համարեա դպրոց չեն գնում, մինչդեռ հարուստները և արտօնաւորված անձինք շատ քիչ են վճարում յօգուտ այդ դպրոցի»:

—

Մեզ խնդրում են յայտնել, որ Թիֆլիսի հայերէն գրքերի հրատարակութեան ընկերութեան ընդհանուր ժողովը կայանալու է վաղը, ուրբաթ օր, ապրիլի 14-ին, երեկոյեան ժամը 7-ին, քաղաքային դումայի դահլիճում: Ինչպէս յայտնի է այդ ընդհանուր ժողովը շարունակութիւնն է նախորդ ժողովի, և այս ժողովում պէտք է ընտրվեն թէ վարչութեան և թէ խմբագրական մասնաժողովի նոր անդամներ, ուստի և ընկերութեան անդամները հրաւիրվում են ներկայ լինելու այդ ժողովին:

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

ՓԱՐԻԶ, 5 ապրիլի: «Autorité» լրագրի խօսքերին նայելով, քննիչ յանձնաժողովի նախագահ Մէրլէն հրամանագրեց խուզարկութիւններ կատարել գեներալ Դիւբարալի և կասանեակի մօտ: «Presse» լրագիրը հաղորդում է, որ վերջին րոպէին Մէրլէն ստորագրեց 60 հրամաններ ձերբակալութիւնների մասին: Լագեր և ազգային կուսակցութեան ուրիշ անդամները ուղևորվեցան Բրիւսել, որտեղ մասնաժողովը այսօր նշանաւոր նիստ կունենայ:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 5 ապրիլի: «Journal de St. Pétersbourg» լրագիրը հերքում է տարածված լուրերը, իբր թէ Պարսից կառավարութիւնը զիջանում է Կելատ և Նադիր ամրոցները:—Նորից թոյլատրված է «Шутъ» շաբաթաթերթի հատով ծախելը, իսկ «Театръ и жизнь» լրագրի հատով ծախելը արգելված է:—Սահմանաչափական օրէնքները և հաստատութիւնները վերաքննելու համար կազմված է մի յանձնաժողով, օբեր-պրոկուրոր Պլատոնովի նախագահութեամբ:

ՓԱՐԻԶ, 6 ապրիլի: Յանձնաժողովի չորս անդամներ, որոնց մէջ և Մէրլէն, յանձնարարութիւն ստացած լինելով, դատաստանական քննիչի հետ միասին, գործի քննութիւնն անելու, երէկ լսեցին գեներալ Ստսիէի պատասխանները, իսկ այսօր Ֆրէյսինէին հարց ու փորձ արին: Լուր կայ որ յանձնաժողովը հրաժարվում է ապստամբական ձգտումների համար դատի ենթարկվածներին մեղադրելուց, այլ այդ մեղադրանքի տեղ կը յարուցանի նոր մեղադրանք, այն է որ «Հայրենասէրները» յուզում էին զօրքը և նրա շարքերում կուսակիցներ էին գրաւում. այդպիսով գործը կենթարկվի պատերազմական դատարանի իրաւասութեան: Այսօր նոր խուզարկութիւններ են կատարվել Փարիզում և գաւառներում, ի միջի այլոց և Դիլլիօնի կալուածներում, Բրետանի մէջ:

ԼՕՆԴՕՆ, 6 ապրիլի: Անգլիական բանկը իջեցրեց դիսկօնտը 3 տոկոսից մինչև $2^1/_2$%:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 8 ապրիլի: «Новое Время» լրագիրը լսել է, որ դիտաւորութիւն կայ հաշտարար դատարանների իրաւասութեանը ենթարկված գործերի մի մասը յանձնել վոլոստնոյ (համայնական) դատարանների իրաւասութեան, և այդ պատճառով կազմված է մի օրինագիծ, որը պարունակելու է իր մէջ վոլոստնոյ դատարանների համար ժամանակաւոր կանոններ, որոնք պիտի ծառայեն որպէս հիմք յիշեալ դատարանների վերակազմութեան և նրանց մէջ լինելի դատավարութեան ձևի համար:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 9 ապրիլի: Բարձրագոյն շնորհված պարգևները. Թիֆլիսի I արական գիմնազիայի պատուաւոր հոգաբարձու Արգուտինսկի-Դոլգորուկիին շնորհված է Բարձրագոյն պալատի կամէրգէրի կոչումը. Թիֆլիսի դատաստանական պալատի պրօկուրոր Սմիտէնին՝ ս. Ստանիսլավի 1 աստիճանի պատուանշանը. բանտային մասնաժողովի դիրեկտոր Մրէվլօվին՝ դէյստվիտէլնի ստատսկի սովէտնիկի աստիճանը. գիւղական գործերը վարող նահանգական ատեանի անդամ Ակիմօվին և պետական կալուածների մինիստրութեան լիազօր Տիխէեվին՝ ս. Աննայի 1 աստիճանի պատուանշանը. կառավարչապետի առանձին յանձնարարութիւնների պաշտօնեայ Գավրօնսկուն՝ ս. Ստանիսլավի 1 աստիճանի պատուանշանը. կառավարչապետի գլխաւոր գործավար Ալիմօվին՝ ս. Վլադիմիրի 3 աստիճանի պատուանշանը: Բարձրագոյն շնորհակալութիւն օրինակելի ծառայութեան համար յայտնված է՝ Թիֆլիսի նահանգապետի պաշտօնակատար իշխան Շէրվաշիձէին և Թիֆլիսի փօստային-հեռագրական շրջանի մեծաւոր Բօգուցկուն:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 9 ապրիլի: Նոցա կայսերական Մեծութիւնները՝ Թագաւոր կայսրը և Թագուհի կայսրուհին, Թագաժառանգ Ցեսարեվիչի և Օգոստափառ Երեխաների հետ, տեղափոխվեցան Գատչինօից դէպի Պետերբուրգ: Զատկի գիշերը, Ձմերային պալատում տեղի ունեցաւ, սովորական հանդիսաւորութեամբ, Բարձրագոյն ելքը դէպի պալատական մայր եկեղեցին:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 9 ապրիլի: Ստատս-սեկրետար Գիւբբէնէտ նշանակված է ճանապարհների հաղորդակցութեան մինիստր:

ԲՐԻՒՍԵԼ, 9 ապրիլի: Այստեղ հաւատացնում են, որ բելգիական կառավարութիւնը հաղորդեց Բուլանժէին, որ որոշված է աքսորել նրան Բելգիայից: Բուլանժէ պատասխանեց, որ երեքշաբթի ինքն կը թողնի Բելգիան և կուղևորվի Անգլիա:

ՆԻԺՆԻ-ՆՕՎԳՕՐՕԴ, 11 ապրիլի: Ճանապարհորդների շոգենաւային հաղորդակցութիւնը Վոլգայի վրա մինչև Րիբինսկ և Աստրախան և նոյնպէս Օկա գետի վրա՝ սկսված է:

ՄԱՐՍԷԼ, 11 ապրիլի: Այսօր այստեղ կայացած ճաշկերոյթի ժամանակ Անտուան մի ճառ ասեց, որի մէջ առաջարկում է բոլոր Ֆրանսիացիներին, Էլզաս-Լօթարինգիայի կրած տանջանքների անունով, մոռացութեան տալ երկպառակութիւնները և փոխադարձապէս հաշտվել՝ հայրենիքի և հանրապետութեան փրկութեան համար: Հռետորը մատնացոյց արեց այն վտանգների վրա, որոնք պարունակվում են բուլանժիզմի շարժման մէջ, յիշեցրեց այն աղէտները, որ պատճառեց Ֆրանսիային անձնական իշխանութիւնը, և վերջացրեց իր խօսքը ասելով, որ ինչպէս 1870 թւականը ազատեց Ֆրանսիացիներին բոնապարտիզմից, այնպէս էլ 1889 թւականը կազատէ նրանց բուլանժիզմից: Ճառախօսութիւնը ծափահարութիւններով ընդունվեց:

ՓԱՐԻԶ, 11 ապրիլի: Բուլանժեան լրագիրները հաստատում են այն լուրը որ վաղը, առաւօտեան 11 ժամին, Բուլանժէ ծովով կուղևորվի Օստէնդէից դէպի Անգլիա: Լրագիրները հաւատացնում են որ Բուլանժէ ոչ թէ բելգիական կառավարութեան հրամանով, այլ կամաւոր կերպով է ուղևորվում Անգլիա, իր ներկայութեամբ որ և է դժուարութիւններին առիթ չը տալու համար:

ՎԻԷՆՆԱ, 11 ապրիլի: Լրագիրները հեգնական կերպով են վերաբերվում դէպի այն լուրը, որ Միլան թագաւորը իբր թէ դիտաւորութիւն ունի մտնել վանքը, որպէս զի ժամանակով սերբիական պատրիարք դառնայ: Դրա հետ միասին լրագիրները յիշեցնում են այն, որ նախկին թագաւորը միշտ սաստիկ հակում ունէր դէպի աշխարհային զուարճութիւնները:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 12 ապրիլի: «Гражданинъ» լսել է, որ Մեծ իշխան Պավէլ Ալէքսանդրովիչի պսակադրութիւնը յունական իշխանուհու հետ կը կատարվի յունիսի 4-ին: Նորահարս իշխանուհին գալու է իր ծնողների հետ միասին մայիսի 20-ին: Հանդիսաւոր մուտքը կը սկսվի Նիկօլաեվսկի կայարանից: Յունիսի 5-ին թատրօնական հանդիսաւոր ներկայացում կը լինի:—Մի և նոյն լրագիրը հաղորդում է, թէ պետական խորհրդի նիստում, որը քննում էր ծովապետ Պօսիէտին և բարօն Շէրնվալին պատասխանատուութեան ենթարկելու հարցը, վճռեց դատաստանական պատասխանատուութեան չենթարկել նրանց, այլ բաւականանալ վարչական պատիժ տալով: Լսվում է, որ ճանապարհների հաղորդակցութեան մինիստրի օգնական կը նշանակվի մի ինժեներ:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՕՐՍԱ

Ապրիլի 11-ին

Լօնդօնի վրա 10 ֆունտ արժէ — .	93 ր.	50 ›
Բերլինի վրա 100 մարկ — . .	45 ›	70 ›
Փարիզի վրա 100 ֆրանկ — . .	36 ›	85 ›
Ոսկի — արժէ — . .	7 ›	45 ›
Մաքսային կուպօններ — . .	149 ›	50 ›
Արծաթ — — — . .	1 ›	12 ›
Բօրսային դիսկօնտներ — .	$5^1/_4$ և $6^1/_2$%	›
Պետակ. բանկ. 5% տոմս 1-ին շրջանի	99 ›	— ›
— — — — 2-րդ —	99 ›	25 ›
— — — — 3-րդ —	99 ›	— ›
— — — — 4-րդ —	99 ›	— ›
— — — — 5-րդ —	99 ›	— ›
— — — — 6-րդ —	99 ›	— ›
Նոր 4%	85 ›	— ›
Արևելեան 5% փոխառութ. 1-ին շրջ.	100 ›	— ›
— — 2-րդ —	100 ›	25 ›
— — 3-րդ —	100 ›	25 ›
Ներքին 5% առաջին փոխառութ.	271 ›	50 ›
— երկրորդ —	243 ›	50 ›

$5^1/_2$% րէնտա.	102 ›	75 ›
Ոսկեայ րէնտա.	169 ›	— ›
Եօթերորդ կօնսօլիդ. փոխառ. . .	135 ›	75 ›
Նոր երկաթուղային րէնտա . . .	99 ›	50 ›
5% գրաւական թղթեր կալուած. փոխ. կրեդ. ընկ. մետ. . . .	143 ›	75 ›
— — թղթադ. .	93 ›	50 ›
Գրաւ. թղ. Ազնւ. բանկի . . .	98 ›	— ›
Գիւղական բանկի	103 ›	— ›
6% գրաւ. թղ. Թիֆլիսի—27 և 43տ.	— ›	— ›
— —Քութայիսի-18 և 43տ.	— ›	— ›
Ս. Պետերբուրգի քաղաքային օբլիգացիաներ	94 ›	87 ›
Մօսկվայի քաղաք. օբլիգացիաներ. .	93 ›	75 ›
Օդէսայի — — .	95 ›	75 ›
Թիֆլիսի քաղաք. կրեդ. ընկ. օբլ. .	— ›	— ›

Ս. Պետերբուրգի բօրսայի տրամադրութիւնն ամուր է:

Խմբագիր-Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

РОСКОШНОЕ ИЗДАНІЕ.

Большая хромо-фото-литографическая точная копія съ знаменитой картины художника А. А. Иванова

„ЯВЛЕНІЕ ХРИСТА НАРОДУ“

Съ подлинника, хранящагося въ Московскомъ Публичномъ Румянцевскомъ Музеумѣ.—Огромныхъ размѣровъ хромо-фото-литографія художественно исполненная.—Пояснительный историко-біографическій текстъ составленъ И. Ѳ. Токмаковымъ.

Картина «Явленіе Христа Народу», писанная художникомъ А. А. Ивановымъ въ теченіе тридцати лѣтъ,—сдѣлала цѣлую эпоху въ русской живописи; знаменитые художники какъ-то: Крамской, А. Праховъ и многіе друг. нашли, что означенная картина болѣе проникнута истинно-религіознымъ духомъ и вѣрнѣе, въ историческомъ отношеніи, библейскому характеру событій, чѣмъ всѣ доселѣ извѣстныя заграничныя картины и иллюстрацій подобнаго рода, не исключая и Доре.

Н. В. Гоголь въ своемъ знаменитомъ этюдѣ о картинѣ: «Явленіе Христа Народу» раскрылъ намъ величіе истинно-русскаго и православнаго творчества Иванова и указалъ на него, какъ на главу русской живописи; это же подтверждаетъ и А. Праховъ въ статьѣ своей: Матеріалы для біографіи А. А. Иванова (жур. «Пчела» за 1875 г. № 23 и № 24). Равно какъ о помянутой картинѣ были вполнѣ сочувственные отзывы въ журналахъ «Воскресный досугъ» 1867 г. № 231 и «Иллюстрированная недѣля» 1874 г. Нельзя такъ же не указать и на отзывъ Архимандрита Ѳеодора о картинѣ Иванова СПБ. 1859 г.

Цѣна хромофото-литографической картинѣ: Лакированная на бумагѣ—1 р. 50 коп., на холстѣ 2 р. 50 коп. За пересылку и упаковку на скалкѣ 50 коп. Подписавшимся на 10 и болѣе экз.—20% уступки.

Адресъ: Москва, Мясницкая, магазинъ церковныхъ утварей Сытовы сыновья, соб. домъ.

1—5

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ ԵՒ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է

ՀԱՄԼԷՏ

Ողբերգութիւն 5 արարուածով, հեղինակութիւն Վիլլիամ Շէքսպիրի
Թարգմանութիւն Սեննեքերիմ Արծրունու:
Գինն է ճանապարհածախսով 1 րուբլի: Օտարաքաղաքացիք դիմում են՝ Тифлисъ. Василію Камалянъ.
2—4 Հրատարակիչ Բարսեղ Քամալեան

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԻՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Հիւանդներին ընդունում են ամեն օր

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ—10—11 ժ. վիրաբուժական, (և ատամնացաւի), սիֆիլիսի և աչքի ց. բացի կիրակի:
ՐՈՒԴԿՕՎՍԿԻ—10—11 ժ. ներքին, երեխայոց և կանանց ց.
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ԽՍԱՀԱԿԵԱՆՑ—$11^1/_4$—12 ժ. կանանց և երեխայոց ց.
ԲԵՆԿԼԵՎՍԿԻ—11—12 ժ. ականջի, կոկորդի, քթի ց. և սիֆիլիսի:
ԱՐՏԵՄԻԵՎ—12—1 ժ. երեքշաբթի, ուրբաթ և կիւրակի, կանանց ց.
ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆՑ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց ց. բացի կիւրակի:

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

ԳԱԴՕՄՍԿԻ—5—$6^1/_2$ ժ. կաշուի ցաւերի և սիֆիլիսի.
ՓՈՒՂԻՆԵԱՆ—$5^1/_2$—$6^1/_2$ ժ. ներքին, երեխայոց և ջղային ց. (էլեկտրօտերապիա):
ԲԵՆԿԼԵՎՍԿԻ—$6^1/_2$—$7^1/_2$ ժամ.
Հիւանդանոցումն է մանկաբարձուհիք Մօզեր և Երեանցեան:
Վճար—50 կ.: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) համար փոխադարձ համաձայնութեամբ:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ

ՊՐՕՎԻԶՕՐ Ա. ՇՏԷԽԷՐԻ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

ԱՏԱՄՆԵՐԻ ՑԱՒԻ ԵՒ ՓՉԱՆԱԼՈՒ ԴԷՄ

ՊՕԴՕԼԵԱՆ ԱՏԱՄՆԱԴԵՂ ԿԱԹԻԼՆԵՐ 50 ԿՕՊ.
ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԿՕԿԱՅԻՆԵԱՆ ԱՏԱՄՆԱՅԻՆ ԷԼԻԿՍԻՐ 80 ԿՕՊ.
ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԱՏԱՄՆԱՅԻՆ ՓՈՇԻ 30 ԿՕՊ.

Зубныя капли: кор. 50 к.
Зубной порошокъ: кор. 30 к.
Зубной эликсиръ: фл. 80 к.
А. ШТЕХЕРЪ

ԳԼԽԱՒՈՐ ՊԱՀԵՍՏ. ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ՝ կովկասեան դեղավաճառատան, և պ. պ. Շահպարոնեանցի, Մակկէրի, Սէնչիկօվսկու և Ազմուրովի դեղատներում. ԲԱԳՈՒԻ մէջ, Բէկկէրի մօտ, ՔՈՒԹԱՅԻՍՈՒՄ՝ կոկօչեվի մօտ, ՍՏԱՎՐՕՊՕԼՈՒՄ՝ Բրօխնօցկու մօտ և ԵԿԱՏԵՐԻՆՕԴԱՐՈՒՄ:
9—52 (Հ.)